biblioteca școlarului

G.CĂLINESCU

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE COMPENDIU

Litera

biblioteca școlarului

George
CĂLINESCU

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

compendiu

INTERNAȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

REFERINŢE CRITICO-LITERARE

[...] Nu se poate să nu recunoaştem în această lucrare un caracter de monumentalitate nu numai tehnică, iconografică, informativă, într-un cuvânt, nu numai de muncă conjugată, ci şi de talent literar, în faţa căruia nu poate rămâne neimpresionat oricine are cât de puţină stăpânire de sine pentru a-şi uita repulsiunile ideologice şi, ceea ce e mai greu, pentru a-şi înfrâna nemulţumirile personale faţă de autor, în genere, sau din pricina situaţiei ce i s-a făcut în cartea sa. [...]

Dl Călinescu are un remarcabil talent de polemist, de portretist, de pamfletar — însuşiri literare valabile într-o critică vie, militantă, primejdioase însă într-o istorie, oricâtă vivacitate stilistică i-ar da.

Eugen LOVINESCU, G. Călinescu: "Istoria literaturii române", *în cadrul anchetei „Pro şi contra", în „Curentul literar", III, 1941, nr. 128, 13 septembrie.*

[...] Istoria literaturii române... reprezintă impresiile de lectură, în majoritate proaspete, ale unui vajnic cititor, care s-a încumetat să citească sau să recitească mai multe mii de cărţi. Ele contribuie mai bine la configurarea artistului care a vrut să extragă dintr-însele savoarea estetică. [...]

Nota personală a acestei lucrări e analiza intuitivă şi oarecum gustativă a unui senzual foarte impresionabil, a unui benedictin vioi, maliţios şi onctuos, foarte dotat să-şi agrementeze rezultatele investigaţiei sale cu savori lexicale deosebite. Arta criticului e în fond aceea de insidioasă comunicare a plăcerii, indiferent de obiectul care a provocat-o, chiar dacă citatele, foarte numeroase, nu corespund în totul caracterizării, vibraţia intelectuală se furişează, ca „inefabilul" liric; poetul se realizează în istoriograf şi-i transmite o virtute inedită: farmecul.

Şerban CIOCULESCU, G. Călinescu: „Istoria literaturii române", *în* Aspecte literare contemporane, *Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 673—674.*

[...] Istoria literaturii române *nu e o operă didactică, în înţelesul fixat şi obişnuit al tratatelor. Şi nici una de ştiinţă. Un produs spiritual*

trebuie luat aşa cum e el, în fizionomia, în configuraţia lui particulară, chiar dacă supără principii ori canoane prestabilite. [...]

Istoria literaturii române *e o carte mare în sensul larg al cuvântului, un moment al culturii româneşti. Genul ei e „sui generis". Nu poate fi determinat, dar se impune cu puternică fizionomie proprie. Talentul de scriitor îl indică printre primele rânduri ale literaturii noastre. Portretele, unele analize — aceea a lui Sadoveanu, atmosfera conferinţelor lui Iorga, a lui Goga, Eminescu, Topârceanu, Rebreanu, Arghezi şi câte altele —, bogăţia infinită de observaţii, de caracterizări sclipitoare, spiritul, ironia, pătrunderea psihologică, bogăţia informaţiei, a punctelor de vedere, depăşesc superb şi de departe insuficienţele şi lacunele. Ele fac parte din natura fatală a creaţiunilor omeneşti de mare calitate, unde eroarea şi detaliul, ele înşile, sporesc energia creaţiunii şi originalitatea de configuraţie a operei.*

Mihai RALEA „Istoria literaturii române" *de G. Călinescu, în* Revista română*, I, 1941, nr. 7—8. nov.—dec., p. 512—515.*

[...] Recepţia critică a lui G. Călinescu e senzualistă şi rezolvarea ei se produce într-o sentinţă imagistică, de o plasticitate izbitoare. [...]

Când sfârşeşti însă de citit Compendiul*, eşti sătul ca după un ospăţ la care te-ai înfruptat din toate bunătăţile. Nu mai încape nici o îndoială: G. Călinescu este un mare critic. Observaţiile ce le ai de făcut pălesc în faţa strălucitului spectacol la care ai asistat. Chiar dacă nu eşti de acord cu metoda istorică a lui G. Călinescu, aplicată unui veac şi jumătate de literatură română, chiar dacă ni se pare gravă absenţa şcolii ardelene şi latiniste, chiar dacă lipseşte acestei opere arhitectura (Maiorescu şi Lovinescu nu sunt văzuţi în istoricitatea lor), recunoşti că frumuseţea de Cale Lactee a* Compendiului *e impresionantă.*

Moralist, romancier, critic şi chiar poet, G. Călinescu este una din marile personalităţi ale literaturii române.

Ion NEGOIŢESCU G. Călinescu: „Istoria literaturii române" — Compendiu, *în vol.* Scriitori moderni, *Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, p. 340, 341—345.*

G. Călinescu separă literarul de cultural, tranşant. El nu introduce un autor, indiferent de meritele lui pe alte tărâmuri, în Istoria literaturii*, decât dacă a scris şi literatură de imaginaţie sau dacă, după aprecierea sa, scrierile de altă natură posedă însuşiri literare. „Culturalii" (cu excepţia junimiştilor) sunt cel mult menţionaţi.[...] Lui Călinescu îi datorăm, mai mult decât oricărui alt critic, aprecierea la dreapta*

valoare (artistică) a cronicarilor munteni, a Istoriei ieroglifice*, a* Ţiganiadei*, a* Însemnării *lui Dinicu Golescu, a poeziilor lui Conachi, Iancu Văcărescu, Barbu Paris Mumuleanu, I. Heliade Rădulescu (din care se reţinea doar* Sburătorul*), a literaturii lui Asachi [...] Incontestabilă, ba chiar decisivă, a fost contribuţia autorului* Istoriei literaturii române... *la definitiva impunere în conştiinţa publică, pe treptele cele mai de sus ale scării de valori, a marilor scriitori contestaţi: a lui Macedonski, Arghezi, Camil Petrescu, precum şi a lui Al. Philippide. [...]*

Ceea ce izbeşte numaidecât pe oricine parcurge un text călinescian e deosebita originalitate stilistică, dusă până la singularitate.[...] La Călinescu, echilibrul între gândire şi imaginaţie, idee şi expresie, noţiune şi termen, cerebralitate şi suculenţă verbală este, în paginile exemplare, care sunt foarte multe, perfect, stilul său fiind o magistrală sinteză de distincţie academică şi spontaneitate elevată. [...] Nota individualizantă esenţială a „scriiturii" lui Călinescu este, evident, concreteţea, facultatea de a da ideilor trup, de a face din expunere un spectacol.

Dumitru MICU, G. Călinescu. Între Apollo şi Dyonysos*, colecţia „Universitas", Editura Minerva, Bucureşti, 1979, p. 473—474, 484.*

Unul din obiectivele majore ale Istoriei *lui Călinescu va fi fost acela de a dovedi existenţa unei tradiţii literare româneşti vrednice deja de preţuirea contemporanilor. În mod deosebit ţine autorul să descopere această tradiţie scriitorilor înşişi, să le aprofundeze conştiinţa de sine prin sentimentul descendenţei şi al apartenenţei. [...]*

Călinescu este cel care va face sinteza contribuţiilor divergente ideologic ale predecesorilor săi. Abia raportate la opera călinesciană, sintezele acestora vor părea unilaterale şi parţiale. [...]

Călinescu vrea să fie prezent acolo unde n-au vrut sau n-au putut — dintr-un motiv sau altul — să fie prezenţi Iorga şi Lovinescu. Nici Lovinescu, nici Iorga nu resping şi nu ignoră literatura română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai precis autorii „Junimii". În legătură cu Eminescu au amândoi aprecieri superlative. Pentru Iorga, Eminescu este „expresia integrală a sufletului românesc", pentru Lovinescu, el reprezintă singura noastră tradiţie poetică valabilă. Cu toate acestea, nici unul nu întârzie asupra lui în chip monografic şi nici nu-i rezervă în istoria literaturii locul central pe care îl merită.

Acest loc central i-l va acorda lui Eminescu G. Călinescu. Şi nu numai lui, dar şi celorlalţi scriitori ai „Junimii", lui Creangă, lui Caragiale şi lui Slavici. [...]

Literatura veche şi cea contemporană sunt abordate de Călinescu dinspre Eminescu şi Creangă. Prin ei sunt făcute să treacă principalele fire ale evoluţiei noastre literare. [...]

Mircea MARTIN, G. Călinescu şi „complexele“ literaturii române, *Editura Albatros, Bucureşti, 1981, p. 167, 209—211.*

Apariţia în 1941 a cărţii lui G. Călinescu Istoria literaturii române de la origini până în prezent, *operă monumentală prin proporţii (950 p. în quarto), ca şi mai ales prin conţinut, a fost un eveniment al cărui ecou se resimte cu aceeaşi mare intensitate până astăzi. Numai N. Iorga se mai încumetase înainte să cerceteze (în decurs de 33 de ani şi în opt volume plus o introducere sintetică) fenomenul literar românesc de la origini până în contemporaneitate, cu excepţional talent, rămas neîntrecut în ceea ce priveşte epoca veche şi faza de tranziţie, în scădere însă pe măsură ce înainta în perioada modernă. Iorga era un istoric propriu-zis, un admirabil istoric al culturii, dar un critic mai puţin avizat şi de un gust capricios. G. Călinescu aducea pentru prima dată în istoriografia literară română şi cred că şi universală o personalitate deosebit de înzestrată în percepţia fenomenului literar din nu importă ce etapă istorică şi ce loc, o intuiţie care trebuie pusă fără îndoială şi pe seama instinctului său creator nativ, dar şi pe seama unei exemplare culturi şi a unei foarte întinse experienţe. Romancier de uimitoare resurse, poet, dramaturg, eseist delectabil, G. Călinescu poseda teoretic şi practic toate mijloacele înfăptuirii, deci şi înţelegerii unei opere literare, ale recunoaşterii valorilor artistice, având totdeodată putinţa ierarhizării lor. L-am putea compara cu marii istorici şi critici literari ai lumii ca De Sanctis, Lanson, Croce, Thibaudet, dacă el însuşi nu s-ar fi delimitat de unii dintre aceştia, constituindu-şi o metodă proprie, ce se deosebeşte de istorism şi scientism, ca şi de impresionism şi estetism, servindu-se de toate la un loc şi de nici una în chip unilateral, încuviinţând, de pildă, biografia, analiza socioligică şi psihologică, însă nu pentru a determina cauzele externe ale operei, ci pentru a evoca destinul unui creator şi a explica opera însăşi, a face sociologia şi psihologia ficţiunii artistice. „A face psihologia şi patologia lui Hamlet — scrie G. Călinescu în ale sale* Principii de estetică *(1939) —, a face sociologia lumii lui Dostoievski ori a determina gândirea eroilor lui, nu este deloc o lucrare în afara esteticii, ci critica literară însăşi. Căci orice fel de consideraţie este un fel de a afirma vitalitatea operei de artă şi întâi de toate existenţa ei.“ Rostul criticului este de a stabili valori, ceea ce e totuna cu a recunoaşte structuri, organizaţii, forme, sensuri. Istoricul*

literar ar urma să privească valorile artistice într-o succesiune, însă cum valorile estetice nu se repetă, istoricul literar creează el însuşi raporturi, o înlănţuire posibilă, altfel spus generalizează şi sistematizează faptele, putând să determine curente sau stiluri. „Nu trebuie să pară un paradox — spunea G. Călinescu într-o lecţie de deschidere la Facultatea de Litere din Bucureşti în 1947, Istoria literară ca ştiinţă inefabilă şi sinteză epică, *publicată în* Jurnalul literar*, serie nouă, nr.1, — că în istoria literară sunt mai puţin importanţi scriitorii în sine, cât sistemul epic ce se poate ridica pe temeiul lor. Astfel propunerea cuiva de a se întocmi o istorie literară cu şcoli, texte, inventate pe de-a-ntregul, nu-i fără filozofie... O istorie a literaturii e o adevărată comedie umană, luând ca pretext scriitorii şi se întâmplă uneori în literaturile noi că nu poţi să scrii, pentru că n-ai suficiente acte, cu intrări şi ieşiri (şcoli, curente, generaţii), nici o galerie suficient de complexă de eroi." Aceasta este bineînţeles o butadă, iar sceptic Călinescu nu era, aşa că literatura română i-a oferit din plin prilejul unei istorii. Nu-i mai puţin adevărat însă că a compus-o întocmai ca pe o epopee de destine personale şi de forme, cu un inimitabil dar al naraţiei şi o capacitate de descripţie, de explicare (adică desfăşurare a fenomenului artistic) rar întâlnite în istoriografia literară universală.*

Istoria literaturii române*, compendiu apărut într-o primă ediţie în 1945 şi în ediţia a II-a revăzută în 1946, este tot o epopee, dar, de data aceasta, nu de eroi, ci de forme, mai degrabă o dramă, de idei. Biografiile fiind înlăturate, scriitorii trăiesc numai prin operele lor, ca realizări integrale sau ca simple intenţii, în caracterizări cu atât mai pregnante, cu cât mai succinte, uneori aproape aforistice. [...]*

Scris în scopul de a informa pe români şi pe străini asupra contribuţiei noastre la cultura europeană, compendiul Istoria literaturii române *de G. Călinescu este cea mai importantă lucrare de acest fel întocmită la noi până astăzi. Cu excepţia* Istoriei literaturii române contemporane *de E. Lovinescu, cartea lui G. Călinescu are un avantaj chiar asupra lucrărilor de proporţii care tratează literatura română parţial sau total. Neajunsurile sunt provocate de lipsa sau inconsecvenţa utilizării criteriului axiologic. Tipăriturile lui Coresi şi ale lui Chesarie de Râmnic fac pe N. Iorga să vibreze mai mult decât opera lui Rebreanu sau Arghezi, Cartojan nu ierarhizează sub raportul valorii pe cronicarii moldoveni şi n-a avut curajul să-şi publice cursul său despre Dimitrie Cantemir, Bogdan-Duică insistă asupra lui Barac mai mult decât asupra lui Eliade, D. Popovici acordă un merit mai mare lui Radu Tempea şi lui George Lazăr decât lui Budai-Deleanu şi lui Eliade Rădulescu, a căror valoare artistică n-a înţeles-o niciodată.*

G. Călinescu este, alături de E. Lovinescu, singurul istoric literar fără eclipse în privinţa criteriului estetic, cu o scară precisă de valori şi cu analizele cele mai adânci. Examinezi diversele contribuţii şi lucrări ale istoricilor literari, desigur onorabili şi merituoşi din trecut, cum ai asista la acordarea unui pian. Deschizi apoi Istoria literaturii române *de G. Călinescu. Un compozitor de geniu, Beethoven, intră tumultuos în scenă. Începe marele concert.*

Alexandru PIRU, Postfaţă la G. Călinescu: Istoria literaturii române. Compendiu, *Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968, p. 397—398, 401—402.*

Despre valoarea intrinsecă a Compendiului *lui G. Călinescu s-au spus, fără îndoială, o serie de adevăruri esenţiale şi nu mă voi repeta. Este o lucrare care a intrat în conştiinţa criticii noastre tinere, fie şi numai ca termen de confruntare, analiză şi introspecţie. Concepţia* Compendiului *este atât de caracteristică, încât nu ezit s-o privesc drept unul dintre momentele fundamentale ale metodei criticii româneşti, un cap de serie, un prototip. Nu dogmatizez această noţiune, deoarece voi recunoaşte imediat că pot exista, teoretic vorbind, şi alte multe „prototipuri". Numai că în lumea „prototipurilor" nu se intră oricum. Şi nici oricine. Aş vrea să arăt în câteva cuvinte de ce cartea lui G. Călinescu deschide efectiv un drum, printr-o scriitură critică specială, care impune o serie de exigenţe.*

Un fapt mi se pare capital: G. Călinescu operează în istoria literară cu judecăţi de tip sintetic. Aceasta este originalitatea şi metoda sa, linia de foc dintre construcţie şi compilaţie, structură şi amorf, creaţie şi colaborare hibridă, unitate reală şi mitul „coordonării". Situaţia este absolut limpede: există spirite analitice şi spirite sintetice, acestea din urmă superioare celor dintâi, fiindcă în critică, în istoria literară, în disciplinele spiritului, sinteza reprezintă o operaţie intelectuală calitativ *superioară analizei. Unul analizează cărţile la întâmplare, sau în succesiune cronologică, şi nu este capabil să le integreze într-o structură. Altul extrage esenţa, vede global, construieşte „monumental". În critică, nu toţi asimilează spiritul de sinteză, pe care fie că nu-l înţelegm fie că nu şi-l pot asuma organic, prin incorporare în lucrări proprii. S-ar putea chiar afirma că, în critica noastră mai recentă, acest spirit nici nu are adeziunea cuvenită, de unde şi valoarea „pedagogică" a* Compendiului *călinescian. Dar ea nu poate să scape spiritelor orientate şi o cronică pertinentă a lui M. Ungheanu din* Luceafărul, *un bun articol recent despre* Istorii ale literaturii române *de Corneliu Ştefănache, din* Cron-

ica, *dovedesc tocmai această instituţie: istoria literară este sinteză originară, nu mozaic de colaborări întâmplătoare, nici convocarea birocratică de bunăvoinţe aproximative.*

În esenţă — reducem totul la un mic „model“ abstract — judecata de sinteză a lui G. Călinescu integrează sistematic trei categorii de raporturi, trei planuri analitice: între literatura română şi universală, între perspectiva istorică şi orizontul actual, între judecăţile estetice parţiale şi judecata estetică unitară. Totul solidar, convergent, permanent. Este un program care ar putea fi perfecţionat, amplificat, dar în nici un caz ignorat în cuprinsul istoriei noastre literare, însă insuficient desprinsă de istoria culturală, de pozitivism factologic, de spiritul didactic. Nu încape discuţie că prin G. Călinescu am obţinut prima evaluare consecvent estetică a întregii noastre literaturi.

Adrian MARINO, „Istoria literaturii române — Compendiu“ de G. Călinescu, *în „Gazeta literară“, XV, 1968, nr. 33, 15 august.*